

เทศน์เช้า วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาคนเราไม่รู้ตัวนะ ถ้าคนเราไม่รู้ตัว มันก็ยังเพลินอยู่ แต่ถ้าคนจะรู้ตัว ตอนนี่เริ่มทุกข์แล้ว คนเรารู้ตัว เวลากำหนดเลย เพราะโรคภัยไข้เจ็บ เวลาโรคภัยไข้เจ็บขึ้นมามันต้องเป็นไปตามกรรม ตามกรรมนะ เวลาหมอบอกว่าพยายามจะรักษา ต้องเตรียมวิทยาศาสตร์ พยายามจะควบคุมโรคให้ได้ มันจะควบคุมได้ มันจะเกิดโรคใหม่ต่อไป เกิดโรคใหม่ต่อไป นี่เวลาเกิดโรคใหม่ คนรู้ชะตาชีวิตเลย ทุกข์มาก แต่เวลาคนเรานอนหลับแล้วตายไปแล้ว หมดอายุขัย เวลานอนหลับแล้วก็ตายไปเลย

เวลาตายไปเลย มันถึงว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งหลายต้องดับไปเป็นธรรมดา ต้องเป็นธรรมดานะ แต่เวลาเรามีชีวิตอยู่นี้ เราเพลินมาก เราประมาทในชีวิตของเรา เวลาเราย้อนกลับไป เวลาอยู่ในท้องของแม่สิ ทุกคนเกิดมา เกิดจากท้องของแม่นะ ๕ เดือนอยู่ในท้องของแม่ มันทนอยู่ได้อย่างไร มันดำรงชีวิตอยู่ ชีวิตนั้นมันเกิดมา มันมีบุญขึ้นมาถึงคลอดออกมาได้ ถ้าไม่มีบุญขึ้นมา มันก็ต้องตายไป อันนั้นก็ภพหนึ่ง

เวลาเกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา เราต้องศึกษาเล่าเรียน เราต้องศึกษาวิชาการ เพื่อจะให้อยู่ในโลกนี้ มันเป็นไปได้ ถ้าให้เรายืนอยู่ในโลกได้ มันก็เหมือนกัน เหมือนกับเราเกิดมาพบพระพุทธศาสนา ในธรรมวินัย เราจะอยู่ได้ไหม ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติถึงที่สุดนะ ธรรมวินัยเป็นเหมือนกับทะเลหลวง ทะเลหลวงใต้อุปโลกใหญ่มาก ตั้งแต่โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อยู่ในธรรมวินัยนี้ ธรรมวินัยนี้นั้นเพราะใจเป็นธรรม แต่ใจของเรามีกิเลส เหมือนกับเรามีเชื้อโรคอยู่ แล้วเราเกิดมา เราพบพระพุทธศาสนา แล้วย้อนกลับไป อยู่ในครรภ์ของมารดา ๕ เดือน เราต้องอดต้องทนขนาดไหน นี่ความทรมาณของมัน ก็ต้องอยู่ได้ ต้องอยู่ได้ แล้วคลอดออกมา ฟันจากกาลนั้นออกมา เกิดมาเป็นมนุษย์อีกชั้นหนึ่ง แล้วเราเกิดมาเป็นมนุษย์อีกชั้นหนึ่งนี้เราย้อนกลับมา ถ้าเราเริ่มต้นเห็นความเป็นไปของโลก โอกาสของเราไง โอกาสของเรา เราจะเริ่มต้นขึ้นมาประพฤติปฏิบัติธรรม

ถ้าเราประพฤติปฏิบัติธรรมนะ โลกนี้อาศัยกันไปชั่วชีวิตนี้เท่านั้น ความสุข เราไปตื่นตื่นกับความสุขที่โลกเขาว่ากัน สิ่งใดที่ยังไม่เคยประสบ แล้วเขาโฆษณาชวนเชื่อ การโฆษณาต่างๆ เขาต้องการว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนั้นดี จนพูดนะ บางทีพูดว่า “ปัจจัยที่ ๕” ปัจจัยที่ ๕ ว่ารถยนต์กลไกเป็นปัจจัยที่ ๕ นี่กล่าวคู่พุทธพจน์ เพราะว่าปัจจัยที่ ๕ เราชาวพุทธมันก็ต้องมีความจำเป็นใช่ไหม มันมีความจำเป็น แต่ไม่มี เราก็ก่อนตายใจ แต่ปัจจัย ๔ มันขาดไม่ได้ มันต้องมีการดำรงชีวิตต้องเป็นแบบนั้น แต่ปัจจัยที่ ๕...เวลาพูดถึงธรรมะเราก็กู้ถึง

หลวงตาท่านบอกเลย หมาบ้ามันกัดกรรม หมาบ้า เราไม่รู้เรื่องกรรมวินัย แล้วเราก็กัดกรรมวินัย เอามาส่งเสริมเรื่องของธุรกิจ เอามาส่งเสริมเรื่องของค้นหาความทะยานอยาก เรื่องของค้นหาความทะยานอยากเราต้องพยายามบังคับมัน บังคับนะ สิ่งที่เป็นค้นหาความทะยานอยากหรือเป็นอำนาจวาสนานั้นเป็นส่วนหนึ่ง แต่ถ้ามันเป็นกิเลส มันคิดเลยเถิดไปจนที่ว่ามันควบคุมไม่ได้ คนเราคิดมากจนควบคุมไม่ได้ จนถึงกับเสียดสีก็ได้ ทำลายตัวเองก็ได้ เวลามันคิดมากขึ้นไป เหตุอันนั้นมันเป็นโทษ

ถ้ามันเป็นมรรค ทำคุณงามความดี ถ้าความอยาก ขึ้นต้นความอยากเป็นกิเลสทั้งหมด แล้วเราจะก้าวเดินไปได้อย่างไร องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ขึ้นมาเพราะอะไร เพราะได้สร้างใจ สร้างเป็นพระโพธิสัตว์ สร้างชีวิตต่างๆ สร้าง ความดีที่มันเป็นมรรค ความดีที่สร้างสมขึ้นมา ความดีอันนั้นสร้างสมไป สร้างสมคุณงามความดี แต่เวลาเราประพฤติปฏิบัติ สิ่งนั้นวางไว้ใจ ขณะที่ประพฤติปฏิบัติ ความดีอันละเอียด ความดีจากในหัวใจ เราต้องเห็นความดีของเราให้ได้ ความดีของเรา เห็นไหม

ถ้าความดีของเรา เริ่มต้นจากความดีที่ไหน เริ่มต้นจากความดีว่า เราต้องเห็นตัวเราเองก่อนทุกคน เวลาเราต้องการแสวงหาผลประโยชน์ของเรา เราจะลืมตัวเราเลยนะ เราต้องแสวงหา อยากรู้ต้องการสิ่งที่เราสมความปรารถนา นี่ค้นหาความทะยานอยากไม่มีวันพอ ต้องแสวงหาสิ่งนั้นมาจนลืมตัวเอง เราก็ก่อนไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง เห็นคุณค่าของปัจจัยของวัตถุที่เราจะแสวงหาอันนี้เป็นประโยชน์ เราแสวงหาสิ่งนั้นมาตลอดเลย

นี่ก็เหมือนกัน ในเมื่อว่าเราเห็นตัวเราเอง เรามีความคิด เราว่าตัวเราเองอยู่ แต่เราไม่รู้จักตัวเองใจ เราไม่รู้จักความรู้สึกของเรา เราไม่สามารถตั้งสมาธิได้ แล้วเราก็ก่อนเข้าใจกัน ศึกษาธรรมะก็ศึกษาว่าความว่าง พระพุทธเจ้าสอนไว้ความว่าง เราก็ก่อนเป็นความว่างๆ...ความว่างของเรา

เป็นความว่างความคาคความหมาย ความคันความเคาใจ ถ้าเราคันเคาธรรม เราจะได้ธรรมะความคันเคา แต่ถ้าเราไม่คันเคาธรรม เราต้องหาใคร? ต้องหาครูบาอาจารย์ที่รู้จริงใจ

ความรู้จริง เห็นไหม ต้องมีสัมมาสมาธิ จิตนี้เป็นผู้คันคว่ำ จิตนี้เป็นผู้ทำงาน จิตนี้อยู่ที่ไหนหาตัวเองเจอตรงนี้ ถ้าใครหาตัวเองเจอ คนนั้นจะมีต้นทุน ต้นทุน เห็นไหม เราจะทำอะไรเราต้องมีทุนของเรา ถ้าเราไม่มีทุนเลย เราจะไปทำอะไรล่ะ เราทำไม่ได้เลย เพราะเราไม่มีทุน นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราไม่มีหัวใจของเรา เราทำแบบความคาคความหมาย ว่างก็ปล่อยว่างๆ

ปล่อยว่าง สติอยู่ที่ไหน สติไม่มี ความเป็นไปของสติก็ไม่มี ความเป็นไปของการควบคุมตัวเองก็ไม่มี ถ้าเราไม่รู้ตัวเราเอง เราควบคุมตัวเราเองไม่ได้ แล้วเราจะทำงานให้ผลประโยชน์กับใคร ผลประโยชน์ ผู้ที่รับ มันบอกไม่มีผู้รับผลประโยชน์ ถ้ามีผู้รับผลประโยชน์ อันนั้นเป็นกิเลส

ให้มันเป็นกิเลสไปเถิด ถ้ามันเห็นความเป็นจริงนะ มันจะเป็นกิเลสไปไหน เพราะเรารู้นะทุกข์ เราก็ต้องรู้ว่าทุกข์สิ เวลาสุขขึ้นมา เราก็ต้องรู้ว่าเราสุขสิ เราต้องรู้ว่าเราปล่อยวางสิ มันจะเป็นปัจจัยตั้ง รู้จากภายในขึ้นมา

สัมมาสมาธิ เห็นไหม เวลากำหนดจิตสงบเข้ามา มันสามารถว่างขนาดที่ว่ามันปล่อยวางกายได้ วางกายได้โดยธรรมชาติของมันนะ มันจะปล่อยวางโดยธรรมชาติของมัน แต่มันไม่มีปัญญาไง สิ่งนี้มันมีอยู่แล้ว ในศาสนาต่างๆ สมัยพุทธกาล ปฏิญาณตนว่าเป็นพระอรหันต์นะ ปฏิญาณตนว่าเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ที่สิ้นกิเลส แล้วเจ้าชายสิทธัตถะก็ไปเรียนกับเขา ไปเรียนกับเขา มันไม่มีความเป็นไปไม่ได้ ไม่มีความเป็นไปไม่ได้เพราะอะไร เพราะมันไม่มีปัญญาญาณ ไม่มียาตัวแก้กิเลส ยาตัวแก้กิเลสนี้ ถ้ายาตัวแก้กิเลส ตัวชำระกิเลสออกไป ใจมันสะอาดได้ ใจมันมีอยู่แล้วเวลาความว่างๆ มันไปรักษาสิ่งใด มันไปเช็ดถูสิ่งใด

ก็คำว่า “เราว่าง” มันเช็ดถูแล้ว เช็ดถูเพราะเราวิปัสสนาเข้ามา มันเป็นความคิด การคันเคา เพราะปัญญาอย่างนี้ใครมันก็มีได้ ปัญญาอย่างนี้ใครก็คิดได้ แต่มันไม่ได้ชำระกิเลส มันไม่ได้ชำระความเป็นไป มันถึงต้องหาสัมมาสมาธิ หนึ่ง ตัวสัมมาสมาธินี้แหละ ตัวของใจ เป็นตัวทำงานด้วยหนึ่ง แล้วทำงานแล้วมันก็ทำความสะอาดตัวของมันเองอีกหนึ่ง มันจะรู้ใจ รู้ว่า ๑. เราได้เอาใจทำงาน ๒. ใจตัวนี้มันก็ทำงานเพื่อรักษาใจมันเอง เห็นไหม

สิ่งที่เป็นามธรรม นามธรรมมันเป็นพื้นฐาน พื้นฐานของใจตัวนั้น มันเป็นภวาสวะ มัน เป็นพื้นที่ มันเป็นภพ มันเป็นที่เกิดความคิดทุกอย่าง สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นมา เวลาโลก สิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น บนโลก มันต้องมีสิ่งสถานะความเป็นไปของมัน ต้องมีอากาศ ต้องมีน้ำ ต้องมีทุกอย่างพร้อม ขึ้นมา มันจะเกิดสิ่งมีชีวิตขึ้นมาๆ อันนี้ก็เหมือนกัน สิ่งที่มีมันเป็นปัญญาญาณ มันงอกขึ้นมา มัน เจริญออกมาขึ้นมาจากใจ มันจะเห็นความเป็นไปนะ

เวลาจักรมันเคลื่อน มันจะเห็นสภาวะอย่างนั้น ถ้าสภาวะของใจขึ้นมา ถ้าอย่างนี้ขึ้นมา มัน ชำระกิเลสขึ้นมา แล้วความเกิดความตายมันจะมีความหมายอะไร ความเกิดความตายมันเกิดจาก ตรงนี้ไง เกิดจากที่จิตนี้มันมียางเหนียวควบคุมอยู่ ยางเหนียวมันเหมือนกับโรค ร่างกายเรามีเชื้อ โรคอยู่ โรคนี้มันแสดงตัวออกมาสักวันใดวันหนึ่งแน่นอนโดยธรรมชาติของมัน ในเมื่อเรามีกิเลส อยู่ในหัวใจ สภาวะของมัน มันต้องแสดงตัวของมันออกมา ถ้ามันผลอขึ้นมา เหมือนคนที่ว่าไฝดีๆ คนเป็นคนดี แต่เวลามันผลอไปทางโลกเขา มันก็แสวงหาไปตามอำนาจของโลกเขา มันก็หลุด กระจายลากลไปตามอำนาจของโลกเขาโดยธรรมชาติของมัน เพราะเราผลอ สติเราไม่สมบูรณ์ เรา ไม่พร้อม

แต่ถ้าเวลาชำระกิเลสออกไป เวลามันกระเพื่อม เวลาขั้นมันกระเพื่อม สมมุติ มันเป็น สมมุติ ขั้นนี้เป็นสมมุติอันหนึ่ง แต่ว่าจิตที่มันปล่อยวางขึ้นไปแล้ว เวลามันเคลื่อนเข้าไป มันสวอย อารมณ์ มันสวอยความรู้สึกไง มันจะสะท้อนความรู้สึกตลอดไป นี่สติมันเป็นอัตโนมัติ ถ้ามัน สะท้อนตลอดไป มันจะเป็นอัตโนมัติ มันจะรู้ตามตลอด รู้ตามตรงไหน? รู้ตามว่าสิ่งที่มันทุกซ์ มันสะท้อนขึ้นมา แต่ถ้าเวลามันผลอขึ้นมา ผลอตรงไหน? ผลอที่ว่ามันปล่อยวาง มันไม่มีผลอัน นั้นไง มันไม่มีความรู้สึก มันผลอหมายถึงว่าสิ่งนี้มันเป็นสมมุติมันเกิด เหมือนมือของเรา ถ้าเรา แกว่งไป มือของเราจะเคลื่อนไป แต่มือของเราอยู่ที่ร่างกายของเรา ถ้าจิต มือแกว่งไปโดยที่ไม่มี ผลประโยชน์อะไรเลย ไม่รับรู้อันนั้นไง นี่ความผลออย่างนี้มี ผลอในบัญญัติ ผลอในกาลเวลา

ครูบาอาจารย์ เวลาตั้งไว้ เวลานาฬิกามันตาย คุณเลขผิดอย่างนี้ สิ่งนี้มันไม่เป็นพิษเป็นภัยกับ ใจดวงนั้น สิ่งที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใจดวงนั้นมันถึงไม่สะท้อนใจดวงนั้น มันถึงได้ไม่สวอยใจ มันเป็นสิ่งที่มืออยู่โดยเก้อๆ เงินๆ จากใจดวงนั้น การเกิดการตายมันไม่มีกับใจดวงนั้น เพราะใจ ดวงนั้นไม่มียางเหนียว ไม่มีความติดข้องไปกับสิ่งใด สิ่งที่ไม่มีความติดข้องไปกับสิ่งใด จะเห็น มันได้อย่างไรละ จะเห็นมันได้ เราต้องพยายามควบคุมใจของเราได้ ควบคุมใจของเราก่อนนะ

พื้นฐานของเราต้องทำพื้นที่ ให้พื้นที่มีงานทำไง นักกีฬาเขาต้องมีสนาม เวลาเขาออกกำลังกาย เขาต้องมีสนาม เขาต้องมีสถานที่ เราก็เหมือนกัน เราจะเริ่มทำวิปัสสนา เริ่มทำงานของเรา เริ่มต้นของเรา เราต้องพยายามทำความสงบของใจ ใจนี้ต้องให้มันสงบเข้ามาให้ได้ก่อน ต้องทำศีล สมาธิ ปัญญา

ถ้าความสงบของใจ สมาธิไม่สำคัญ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่บอกหรือใคร สิ่งใด ถ้าไม่เป็นประโยชน์จะไม่พูด จะต้องการให้สาวกสาวกพวกเรา รื้อสัตว์ชนสัตว์ ให้ก้าวเดินด้วยความสะอาดสบายที่สุด

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมนะ ฆ่ากิเลสในหัวใจ เห็นโทษของกิเลสในหัวใจ มันขยะแยะมาก มันทุกข์ร้อนมาก ทัศนคติความเห็นผิดของใจนี้เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนมาก ไม่สามารถชี้ให้ใครเห็นได้ ฉะนั้น ถ้าจะให้สาวกสาวกผู้เดินตาม จะต้องปูทางที่สะอาดที่สบายที่สุด ถึงบอกทาน ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องมีศีล ต้องมีสมาธิ ต้องมีปัญญา เป็นขั้นตอนออกไป แล้วถ้าเราว่าสมาธิไม่สำคัญ สมาธิไม่สำคัญ เราปัญญาไปเลย...มันก็เป็นปัญญา ถ้าเรามีสติ เราก็บอกอันนี้เป็นปัญญาอบรมสมาธิ เราก็ทำได้ นี่เราถึงต้องพยายามควบคุม อย่าเพิ่งไปด่วนได้ คิดว่าเราจะต้องทำอย่างนั้นไป

ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติใหม่ให้ใจเย็น ทำโดยไม่หวังผลนะ ในการประพฤติปฏิบัติของเรา ในศาสนาพุทธ ผู้ที่สละคือผู้ที่ได้ ผู้ที่สละความยึดมั่นถือมั่น ผู้ที่สละความทุกข์นี่เป็นผู้ได้ เราก็เหมือนกัน เราต้องสละความรู้สึกของเราออกทั้งหมด แต่สละแบบผู้มีสติ เพราะมันสละไป สติก็พร้อมไปตลอด สติพร้อมไปตลอด สละอารมณ์ สละความทุกข์อย่างนี้เป็นปัญญาสละความรู้สึก สละความคิด ถ้ามันเป็นปัญญาอบรมสมาธิ แต่ถ้ามันเป็นพุทธโธ เราก็กำหนดพุทธโธๆ ของเราเข้าไป

ทำไมเราอยู่ในครรภ์ของมารดา ๙ เดือน ทำไมเราอยู่ได้ ทำไมเราภาวนาชั่วครึ่งชั่วโมงชั่วโมงหนึ่ง ทำไมเราทำไม่ได้ เราก็ต้องหาแง่มุมออกมา เพื่อคิดออกมา เพื่อให้ใจมันมีกำลังขึ้นมา ถ้าใจเราอ่อนแอ ทุกอย่างเราที่ถอย มันจะทำอะไรไม่ได้เลย น้านะ ถ้าไม่มีภาวนะใส่มัน เราจะไม่เห็นน้ำเลย น้ำนี้เราสาดไปบนดิน หรือเราตั้งไว้ มันเป็นไปไม่ได้ เห็นไหม เขาบอกเอาโอ่งไป แล้วเอาน้ำตั้งไว้ มันเป็นไปไม่ได้ น้ำต้องมีภาวนะของมันควบคุม

ใจก็เหมือนกัน ใจเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมจะเอาอะไรไปควบคุมมันถ้าไม่มีสติ ไม่มีสมาธิควบคุมสิ่งนี้ขึ้นมา มันจะเป็นไปได้อย่างไร พลังงานมันจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ถ้าไม่มีสมาธิ ปัญญาญาณ ภาวนามยปัญญาจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร

ปัญญาที่เกิดขึ้นมาที่คิดอยู่นี้เป็นโลก โลกทั้งหมด โลกียะทั้งหมด เป็นปัญญาของโลก ปัญญาปล่อยวางขนาดไหนก็ปล่อยวางเข้าไปเพื่อความสงบ เพื่อความสงบ ไม่มีสติขึ้นมา มันก็เป็นความติดของมัน เป็นความเข้าใจของการค้นเคาะธรรม ผู้ใดค้นเคาะ เคาะเอา คาคหมายเอา มันเป็นธรรมะสมมุติทั้งหมด ธรรมะสมมุตินี้ไม่สามารถชำระกิเลสได้ ถึงต้องมีสติ สมาธิ

ถ้าเราเกิดสมาธิ แล้วเราตั้งสมาธินี้ แล้วเราพลิกขึ้นมา มันจะเห็นปัญญาที่เกิดขึ้นเป็นความมหัศจรรย์มาก สิ่งที่มีมหัศจรรย์ เห็นใหม่ พิจารณากายจะเห็นกายนี้แปรสภาพ มันเป็นไปตามอำนาจของการแปรสภาพ มันจะเป็นไตรลักษณ์ขึ้นมา มันจะสะท้อนหัวใจจนสามารถชำระกิเลสได้

พิจารณาจิต ความคิดมันออกไป มันเปลี่ยนแปลงเข้าไป ความยึดมั่นถือมั่นนี้เป็นแขก เป็นอาคันตุกะ มันเห็นขนาดนั้นนะ เห็นขนาดว่าสิ่งที่เกิดดับนี้เป็นอาคันตุกะ เป็นสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่น เราปล่อยวางได้ ปล่อยวางบ่อยครั้งเข้า บ่อยครั้งเข้า จนมันขาดออกไปจากใจ เห็นใหม่ ชันชกับจิต ไม่ใช่อันเดียวกัน มันเป็นสมมุติที่จริงอยู่ มันก็มีอยู่ แต่มันสามารถตัดได้แบบตัดมีเง ขาดมี ขาดแล้วมันจะมี ขาดเพราะกิเลสขาด สังโยชน์ที่ยึดมั่นถือมั่นตัวนี้จะขาดออกไป มันถึงจะมีปัญญาตัวนี้ ถ้ามีสมาธิขึ้นมา มันถึงจะเป็นโลกุตตระ โลกุตตรปัญญา ปัญญาเหนือโลก ปัญญาในโลกนี้ไม่มี ถ้าใครมีโลกุตตรปัญญาจะเป็นพระโสดาบันอย่างต่ำ จะเป็นพระโสดาบันนะ ชำระกิเลส แล้วจะยึดมั่นว่า อ้อ! ปัญญาอย่างนี้เองคือภาวนามยปัญญา ปัญญาอย่างนี้เองเราถึงต้องวางพื้นฐานของสมาธิ เราถึงต้องพยายามทำฐานของเราให้แน่น

เขาว่าข้อมูลข่าวสาร ถ้าใครมีข้อมูลข่าวสารมากที่สุด คนนั้นจะมีการตัดสินใจ จะเริ่มเข้าใจสิ่งใดทั้งหมด ฐานของเรา สมาธิเราแน่น สมาธิเราดี มันจะเป็นไปได้ ถ้าสมาธิเราไม่ดี มันก็ล้มลุกคลุกคลานไปอยู่อย่างนี้ เราก็ล้มลุกคลุกคลาน เห็นใหม่ ดิบๆ สุกๆ จะว่าสุกก็ไม่สุก จะว่าดิบเราก็ภาวนาอยู่ แล้วก็ไม่ได้ผล ต้องตั้งใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำสมาธิขึ้นมาให้ได้ แล้ววิปัสสนาไป มันจะวิปัสสนาบางครั้งบางหน เราก็ยอมทำ ทำเพื่อจะให้สมาธิเข้ามา แน่นเข้ามาๆ แล้วเราทำอย่าง

นี่ต่อไป เข้าใจว่าสิ่งนี้ไม่เป็นผล มันจะว่าง มันจะเว้งว่างขนาดไหน ถ้าไม่มีเหตุของการกิเลสขาด ออกไปจากใจ อันนี้จะไม่เป็นผล เราจะต้องซ้าอยู่อย่างนี้ตลอดไป

ตั้งมั่น แล้วพยายามตั้งใจทำให้ได้ คิดถึงสี่ ๕ เดือน เราอยู่ในครรภ์ของมารดา ทำไมมัน จำเป็นต้องทน มันถึงต้องทน คราวนี้เราต้องใช้ปัญญาของเรา ใช้ความรู้สึกรู้สึกของเรา บังคับตัวเราเอง ถ้าบังคับตัวเราเอง การทำงานของโลก เด็กจะฝึกงานยังต้องบังคับมัน แล้วเราจะฝึกฆ่ากิเลส แล้วเราจะให้ใครบังคับเราละ มันต้องตั้งสติของเรา ตั้งปัญญาของเรา บังคับตัวเราเอง บังคับนะ แล้ว สละ ทำแบบไม่ได้ ทำแบบไม่มี แล้วมันจะได้ ถ้าทำแบบหวัง คาดการณ์คาดหมาย อยากได้อะไรคิด นั้นค้นหาซ่อนค้นหา แล้วเราจะโดนกิเลสหลอกไปตลอด

ผู้ที่สละออก ผู้ที่ปล่อยวางออกไปต่างหาก ได้ ได้ความสุข ได้ทุกอย่างเกิดขึ้นมา ถ้าเราสละ เราพยายามผลักออก แล้วเราจะได้นะ เราอย่ายึด ถ้าเรายึด เราต้องการ เราจะไม่ได้อะไรเลย เพราะ กิเลสนั้นมันไปยึด เพราะมันเป็นนามธรรม แล้วยึดแล้วยึดมันมาก แล้วชนะได้ยากมาก ถึงได้บอก ว่าตั้งใจทำแบบไม่สนใจ แต่ต้องมีสติในเหตุ สร้างเหตุ นั้น สร้างเหตุเป็นความเพียรชอบ ถ้าเกิด ความเพียรชอบ มรรคจะสมบูรณ์

มรรค เห็นใหม่ ความเพียรชอบ งานชอบ สติชอบ สมาธิชอบ มันจะเป็นมัคคะ มันจะเกิดขึ้นมา มันจะเป็นภวานามขันธ์ปัญญา แล้วเรื่องการตายการเกิดนั้นหลอกกัน จะเข้าใจตรงนี้ แล้วจะไม่ เสรีใจนะ ตายหรือ อ้าว! เชิญ ตายเมื่อไหร่ก็ได้ อยู่หรือ สร้างประโยชน์กับโลกตลอดไป แล้วมัน จะเป็นประโยชน์ เป็นประโยชน์กับใจดวงนั้น ใจดวงนั้นมีที่พึ่ง แล้วจะมีที่พึ่งต่างๆ ตลอดไป เอวัง